

Tillsyn över egenkontrollplan och dokumentation av problemsituationer vid försäljning av tobak och relaterade produkter i matbutiker, bensinstationer och kiosker

Ärende som behandlas

Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet (ÅMHM) har med stöd av landskapslag (1978:52) om tobak och relaterade produkter (FFS 2016/52), landskapslag (2020:111) om ändring av landskapslagen om tobak och relaterade produkter samt landskapsförordning (2021:150) om tobak och relaterade produkter initierat ett tillsynsprojekt riktat mot återförsäljare av dessa produkter. De återförsäljare som granskades är verksamma inom livsmedelsbutiker, bensinstationer och kiosker på fasta Åland. Tillsynen ingick i den avgift som återförsäljarna av tobak och relaterade produkter årligen erlägger ÅMHM. Tillsynen genomfördes genom handledande besök vid återförsäljningsställena. Syftet med tillsynen var att ge information om egenkontrollplanen och den lagstadgade dokumentationen av problemsituationer med tillhörande dokumentation över vidtagna åtgärder.

ÅMHM anpassade rikets anvisningar för egenkontroll till åländsk lagstiftning. I samband med detta anpassades till åländska förhållanden även rikets mall för hur uppgifter om ålderskontroll och förfarande vid problemsituationer samt deras uppföljning ska bokföras. Dokumenten återfinns att skriva ut från ÅMHM:s hemsida under tillsynsområden/tobak.

Förutom tillsyn av egenkontrollen och dess bokföring kontrollerade ÅMHM hur försäljningsställena synliggjort åldersbestämmelserna för köp av tobak och relaterade produkter samt synliggjort av ÅMHM utfärdat anmälningsbevis för tobaksförsäljning. Dessutom tillsynades att tobaksprodukterna är korrekt märkta med svenskspråkiga varningstexter, varningsfotografier och att produkterna har innehållsdeklaration på svenska.

Juridiska utgångspunkter

Med stöd av 5ad § i landskapslagen (1978:52) om tobak och relaterade produkter har landskapsregeringen utfärdat landskapsförordning (2021:150) om tobak och relaterade produkter. Landskapsförordningen trädde i kraft den 1 november 2021. Landskapsförordningens 1 § föreskriver att en återförsäljare av tobak och relaterade produkter ska tillse att minst en person har ansvaret för egenkontrollen och har hand om det praktiska utförandet av de uppgifter som hänför sig till planen för egenkontroll. I 2 § i landskapsförordningen framkommer innehållet i och utarbetandet av planen för egenkontroll av tobak och relaterade produkter. Egenkontrollplanen ska innehålla uppgifter om den eller de personer som ansvarar

för egenkontrollen samt en förteckning över de produktgrupper som omfattas av egenkontrollen. Planen för egenkontroll ska uppdateras vid behov.

I planen för egenkontroll ska enligt 2 § 2 mom. i landskapsförordningen införas uppgifter om

- 1) genomförd introduktion av nyanställda,
- 2) problem vid försäljningen i samband med kontroller av åldern och misstankar om förmedling samt
- 3) åtgärder som vidtagits med anledning av problemsituationer eller myndighetskontroller.

Enligt landskapsförordningens 2 § 3 mom. ska planen för egenkontroll vara tillgänglig som en helhet för de anställda vid försäljningsstället och för tillsynsmyndigheterna. Den får tas med som en del av livsmedelslokalens andra planer för egenkontroll. De uppgifter som avses i 2 mom. ska bevaras under det innevarande året och det därpå följande kalenderåret.

I det andra kapitlet i landskapslag (1978:52) om tobak och relaterade produkter framkommer i 1a- 2b §§ samt 3 § begränsningar för marknadsföring, saluhållande och nyttjande av tobaksprodukter och relaterade produkter.

Resultat av utförd tillsyn

ÅMHHM identifierade utgående från myndighetens tobaksregister 23 återförsäljare av tobak och tobaksrelaterade produkter. Under 2022 utfördes inspektioner vid 18 av dessa. Det visade sig under inspektionen att myndighetens tobaksregister innehöll 5 återförsäljare som av varierande orsaker inte kunde tillsynas eftersom tre av dessa återförsäljare hade upphört sin verksamhet, två sålde inte längre tobak och en var stängd för säsongen. Ingen av dessa återförsäljare hade i enlighet med 1b § i landskapslag (1978:52) om tobak och relaterade produkter, meddelat ÅMHHM att de slutat sälja tobak eller upphört. ÅMHHM har för den återförsäljare som stängt för säsongen orsak att återkomma med sin tillsyn vid ett senare tillfälle.

Resultatet av tillsynen visade att återförsäljarna generellt hade brister i kunskap om sin lagskyldighet att utföra egenkontroll och bokföra problemsituationer. Livsmedelsbutikerna som tillhör K-gruppen respektive S-gruppen har interna elektroniska system för egenkontroll som regleras utgående från bestämmelserna i rikets lagstiftning om tobak och relaterade produkter. Anmälningens beviset om tobaksförsäljning fanns synligt uppsatt hos 14 återförsäljare. De återstående fyra vidtog under inspektörens tillsynsbesök åtgärden att omedelbart synliggöra anmälningens beviset. Samtliga återförsäljare hade synliggjort åldersbestämmelsen för köp av tobak. Vid inspektionen kontrollerade ÅMHHM visuellt tobaksprodukternas varningar och sigillstämplar. Alla återförsäljare hade

tobaksprodukter som var korrekt märkta med varningstexter och innehållsförteckning på svenska samt varningsfotografier. Alla återförsäljare köper in sina tobaksprodukter från fastländska partiaffärer exempelvis Kesko och garanteras därmed att tobaksprodukterna är lagenligt sigillmärkta i enlighet med Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/40/EU om tillämpning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillverkningar, presentation och försäljning av tobaksvaror och relaterade produkter. Frågor om införsel och gränsöverskridande distansförsäljning regleras i rikslagstiftning enligt lag (FFS 2016/52) om tobak och relaterade produkter. ÅMHHM kunde vid tillsynsbesöken konstatera att ingen återförsäljare hade snustobak till försäljning eller automat för köp av tobak. Det förekom inte heller reklam för vare sig tobak eller relaterade produkter.

Analys av resultatet

Återförsäljarna förklarade sin kunskapsbrist i lagbestämmelser med att de inte visste var de återfinner informationen. Återförsäljarna önskade att ÅMHHM mer aktivt skulle gå ut med information om gällande lagskyldigheter av egenkontroll och hur problemsituationer ska hanteras vid tobaksförsäljning. ÅMHHM har under 2022 uppdaterat hemsidans information om tobak.

Tillsynsåtgärder

ÅMHHM gav information om innehållet under fliken tobak på hemsidan och orienterade under tillsynsbesöket de ansvariga försäljarna till ÅMHHM:s hemsida.

ÅMHHM har informerat återförsäljarna att de enligt lag har skyldighet att utse en eller flera ansvarspersoner för tobaksförsäljningen. Dessa ansvarspersoner ska upprätta bokföringsprotokoll för problemsituationer. Protokollen ska finnas vid alla kassastationer. Återförsäljarna ska upprätta åtgärder för de problemsituationer som identifierats. Protokollen med återförsäljarens incitament för åtgärder ska under en period av två år förvaras vid återförsäljarnas kassastationer och uppvisas till myndigheten vid framtida inspektioner. Återförsäljaren har skyldighet att ge information om tobakslagens bestämmelser till alla anställda som har till sin uppgift att sälja tobak och relaterade produkter.

Dessa inledande inspektioner gällande uppfyllandet av rådande lagstiftning på området gjordes främst som en informations- och handledningsinsats. Således har ÅMHHM i det här skedet inte ålagt återförsäljarna med myndighetsåtgärder för brister i egenkontroll och bokföring av problemsituationerna.